

Старі гультяї

Автор:

Іван Нечуй-Левицький

Старі гультяї

Іван Семенович Нечуй-Левицький

Іван Семенович Нечуй-Левицький

Старі гультяї

I

Які пишні левади та огороди в селі Трушках, в Васильківщині, з початку літа! І по долині над довгим ставом, і по обидва береги річки Раствавиці, скрізь розляглись левади та огороди, неначе зелене море. Раствавиця звивається та шумить між зеленими вербами, неначе тече довгим звивчастим коридором, то розливає воду по широких, плісковатих мілинах, то знов збирає до купи розливу воду і знов ховається між двома зеленими вербовими стінами, високими, дрібчастими та пухкими, неначе обсипаними зеленим пір'ям.

Сукупні левади та городи, неперегороджені тинами, ледве-ледве піднімаються вгору й зеленіють попід садками, попід клунями та хатами. Яка пишна та буйна зелень схопилась на тих городах! Там темніють довгі смуги картоплі, зверху обсипані білим цвітом, неначе потрушені сніжинками; там лиснять червоно-зелені буряки, а рядом зеленіють смуги попелястого дрібчастого маку. Нанизу, попід вербами мріють темно-зелені смуги кучерявих конопель, а подекуди на левадах сизіють жита. І на це зелене, бадиллясте, соковите та лисніюче море неначе зверху впав дощ з жовтих соняшників. А подекуди лиснять червоні та білі грядки маківок, пронизаних сонцем, неначе ті маківки повироблювані з

прозорого скла.

Сонце грає промінням. Марево дрижить над огородами, над вербами. Соняшники сяють, наче пучки сонячного проміння, густо розкидані по зеленому морі. І над тим зеленим морем сине-сине чисте небо, неначе напнутий намет з тонкого синього шовку. В траві, в коноплях, на левадах тріщать коники. Пташки та соловейки в вербах аж ляцять, неначе дружки на весіллі. Бджоли гудуть в пасіках, на соняшниках, на квітках. Усе неначе мліє од щастя, од збитків життя, справляє якесь велике свято невгамованими піснями, щебетом, свистам та криками кохання, веселості.

Нижче од ставка за широким спустом на греблі річка розійшлася на дві течії. Між двома течіями розлігся довгий плісковатий острів. Його звуть на селі Осередком. Кругом Осередку скрізь густі верби, неначе його хто оповив зеленим густим вінком. Через Осередок йде одним одна вулиця. Серед самого Осередку, над річкою в береговині була давня держава діда Дороша Грицяя. За хатою розстеляється чималий город, а далі над берегом зеленіє левада. В леваді, над річкою розрісся густий садок, як ліс. Старі яблуні, сливи, вишні та черешні набігли над саму Раставицю, спинились над берегом, змішались до купи з високими вербами, неначе намагались заглянути крізь верби в бистру воду проворної річки. Старі, віковічні, дикі груші росли коло самої хати, попростягали гілки до самого причілка і неначе заглядали в старі невеличкі віконця.

В старій хаті жив дід Грицай з бабою Оришкою. Дід Грицай мав одним одного сина. Син оженився й помер, а його жінка швидко вийшла заміж удруге. Дід та баба zostалися вдвох на старості літ, неначе сиротами.

Раз після Петра, в ясний гарячий день, до діда Грицяя зійшлися гості, та все старі діди та баби.

В одчинені двері вийшла в садок баба Оришка. Вона винесла двоє ряден і простелила їх на траві в холодку, під грушами. Слідком за бабою вийшов з хати дід Грицай, в одній сорочці, в крамних синіх штанях. Дід був кремезний та поставний: високий на зріст, сивуватий, кучерявий, повновидий та рум'яний. Кругленькі, рожеві, пухкі, як пампушки, щоки неначе понадимались, як у малої ситої дитини. На щоках густо червоніли рожеві тонкі жилки. Карі, веселі, круглі очі були блискучі й жваві. Було знать по веселих очах, по веселому видові, що дід вже вихилив не одну чарку горілки. Грицай ніс в руках здорову пляшку горілки. В пляшці червонів стручок перциці. В другій руці дід держав чарку.

Слідком за дідом з дверей неначе посипалась, як з мішка, ціла компанія дідів та бабів. Баби несли закуску на тарілках. Одна несла полумисок з огірками, друга — тарілку з салом, третя несла хліб та ніж.

— Отут під грушами, в холодочку, нам буде краще, ніж у хаті! Сідайте, мої гостоньки любі та милії — припрошував дід Грицай, трохи шепеляючи: дід був жвавий, проворний, говорючий, говорив швидко, неначе шаткував язиком капусту, а як він говорив, то все крутив головою, аж посічені кучері тряслися, неначе їх напала пропасниця.

— Ой, гарно ж тут в діда в садку! — обізвалась одним одна між бабами молодиця, Варка Мотузиха.

— Ой господи, як гарно тут в діда! — обізвався Дмитро Мотуз, її чоловік, одним один не старий чоловік між сивобородими дідами.

Усі баби й діди обсіли кругом двох ряден, підобгавши під себе ноги. На ряднах поставили пляшку, тарілки з закускою та чарки. Баба Грицаїха винесла миску пирогів і сільничку. Вона вгніздилась на траві, підобгавши під себе ноги, і важко зітхнула, неначе втомилась од біганини та тяганини, вітаючи гостей.

Дмитро Мотуз, вже чоловік літній, високий, чорнявий, з довгими вусами, з тихими розумними очима, став у діда Грицая за плечима. Йому не хотілось сідять та пити по чарці. Інші думи були в його в голові. Він похилив голову, згорнувши руки на грудях, і втупив очі в біле рядно, в пляшки та чарки. Але він навіть не примічав ні тих пляшок, ні бабів та дідів, навіть забув про самого гулячого, безжурного діда Дороша Грицая. Дід Грицай озирнувся на Мотуза.

— Та сідай же, Дмитре, та вже зап'ємо останній могорич за поле, — промовив дід Грицай до Мотуза, — чи добре я кажу?

Дмитро стояв і не поворухнувся. Він підпер щоку долонею, а в його очах виявлялась якась думка, якесь міркування. Дмитро навіть не чув, що йому говорив дід Грицай.

Вже давненько дід Грицай чеплявся до Мотуза, щоб він купив у його поле ще за його живоття. В діда було шість десятин поля. Син його помер. Дід став старий і

вже не здужав вести господарство, одбився од роботи й залінувався. Син його хазяйнував за батька, клопотався, орав, сів, косив. Дід Грицай ще за живоття сина одбився од роботи і тільки справляв посиденьки за чаркою то в корчмі з старими дідами, то в себе, та все швендяв з старою по весіллях, по хрестинах та похоронах. Старий Грицай розледащів. Тепер він задумав спродать ще за живоття поле і взяти добрі гроші, бо вже не було за віщо пити та байдики бить.

— Сідай-бо, Дмитре, та вже поговоримо востанне: умовимося та й зап'ємо отут під грушами могорич! Доки вже нам вовтузитись з цим ділом! В мене шість десятин поля. Ти мені зараз заплатиш триста карбованців за поле, а потім будеш орати своїми волами й засівать усі шість десятин; візьмеш усе мое поле наспіл: собі забереш половину хліба, а половину звезеш в мій тік, щоб було нам, старим, на харч. Будеш держать усе мое поле в спілці, доки житиму я, доки житиме й моя стара, а як ми, спільники, помремо, тоді все мое поле буде твоє, бо в мене й настоятелів, на поле наслідників, нема, хіба, може, десь видереться якась рідня, — десята вода на кисіль, — сказав Грицай.

Мотуз все думав, аж вуса похилились вниз, аж зморшки набігли на лобі чотирма рядками. В його поля було мало, а синів було чотири. Дідова гадка була для Мотуза вигодою, але він все ще думав та міркував: він трохи не йняв віри гостроязиким та балакучим людям.

— Добре! — обізвався Мотуз і раптом підвів голову. — Добре, діду! Гроші заплачу швидко, при свідках. Нехай буде по-вашому! Вже мені обридла тяганина з цим ділом.

— От і добре! От і зап'ємо останній могорич! А подибай, стара, в хату та винеси пляшок зо дві вишнівки! — сказав Грицай дожінки.

Стара Оришка вже добре стукнула перцівки, але проворненько підвелась і незабаром винесла дві пляшки вишнівки й пухку свіжу паляницю.

Дмитро Мотуз сів поруч з дідом. Дід подав йому руку. Старий пасічник Оникій перебив ім руки.

— Кінець і ділу вінець! — сказав веселий дід Грицай.

— На тім тижні принесу дідові гроші, — обізвався Мотуз, але в його в очах все світилась якась думка, неначе його очі трохи захмарило. Розсудливий, поміркований та обережний зроду, він все думав, коли б часом з цього вигідного діла не вийшов якийсь не вигідний для його кінець. «Грицай хоч старий, але ще кремезний, здоровий дідуган; може, житиме довго й дуже довго; мені доведеться з половини орати й засівать його поле бог зна до якого часу. А триста карбованців треба дати дідові зараз, та ще й зараз. Ой, коли б часом не програти в цьому ділі! Дід хитрий: певно, хоче вихитрувать в мене з кишені багато грошей, щоб було за що пити та гулять... Ой, коли б не програть! А поля треба, бо синів багато. А на дідовому полі хліб родить без вигнойки: земля ще не виснажилась».

Такі думки все ворушились в Мотузовій голові, надокучали йому, як мухи в спасівку. Дід Грицай частував Мотуза, але йому не йшла на думку ні перцівка, ні наливка. Він тільки пригублював чарку і вертав недопиту дідові.

Мотузиха, висока, довгообразна, чорнява й весела, раділа за двох: за себе й за свого чоловіка.

— Вже, бабо Оришко, я вас догляну на старості літ. Борони боже, занедужаєте, то я навідуватимусь до вас що божого дня, і спечу вам, і зварю, і обперу вас. Я вже вас не покину без догляду і допомагатиму вам у роботі чи в хаті, чи на городі, — говорила Мотузиха до баби Оришки, і її карі очі неначе хотіли вскочити в бабині сірі п'яні баньки.

— І спасибі тобі, Варко, і прости бі тобі! Я вже покладаюсь на тебе, як на кам'яну гору. Був у мене син добрий, робочий, та господь прийняв його до себе, а невістка — вітрогонка: ще, може, в чоловіка й ноги не захолили, а вона — заміж! От такі тепер на світі невістки! Ох боже наш! — зітхнула на весь садок баба Оришка й випила чарку наливочки до дна.

— Такі вони, серце Оришко, тепер усі оті невістки, — заговорили п'яненські баби разом, — невістки не дочки; невістка — чужа дитина, а не рідна. Ох господи наш милосердний! — почали зітхати баби, і тими зітханнями сповнились усі гілки й усе листя на старих грушах, неначе їх обсіли якісь горобці, котрим прийшла охота не цвірінкать, а зітхать.

— Та й дочки тепер стали незгірше невісток, — обізвалась одна баба сусіда, — як почну навчати свою дочку, то вона як розприндиться, то три дні не говоре до мене й не дивиться мені в очі. Ходить по хаті, та сопе, та важким духом дише на мене. Ой боже наш, боже наш! Гірко жити старим при дітях, а вмирати не хочеться.

— А горілочку пить хочеться! — обізвався дід Грицай. — Оце тільки й нашого добра на старості літі — а то все... Ет! Земля і попіл... О! вже й перцівки нема в плящі. А побіжи лишень, стара, та наточи з барильця горілки.

Стара подибала в хату й винесла здорову зелену пляшку, повну горілки. Знов пішла чарка кругом. Баби й діди вже посоловілими очима дивились на пляшки та на чарки. Старі судили невісток та дочок. Одна баба затягла пісні:

Ой, піду я до дочки, —

Наберуся бідочки;

Ой, піду я до сина, —

Лиха моя година!

Другі баби підтягали. І дрижачі бабські тоненькі голоси розлягались по садку і змішалися з щебетом ластівок, з співами соловейків. В Раставиці крякали жаби дрібно та голосно, неначе й вони жалілись та нарікали на своїх річаних та болотяних невісток та дочок. Пісні та щебет кохання в садку, в вербах злився до купи з жалібними піснями старих бабусь.

— Ой, чого ж це так гудуть бджоли в пасіці? Чи чуєте, діду Дороше? — обізвалась Мотузиха, ще зовсім твереза.

— Чи гудуть же? Може, то в тебе в голові джмелі гудуть? — обізвався насмішкувато дід Грицай.

— Ой, не джмелі! То вийшов рій, — сказав дід Оникій; він пив мало і ніколи не був п'яний. — Он глянь лишень, Дороше, на леваду! Як грає рій!

Дід Грицай встав, одійшов до хати, прикрив очі долонею й крикнув:

— І справді вийшов рій! О, враг його матері! І вибрав же тобі час, коли ми могорич п'ємо! Чом би було не вийти раніше!

— Бо, мабуть, старі бджоли зранку пили могорич та потім і рушили в дорогу, — сказав насмішкуватий дід Оникій.

— От тобі на! А що б вас та бодай вас! Тепер, діду Грицаю, лізь на грушу та збирай роя, а ти, Оришко, йди та подерж мені улика, — сказав Грицай.

І дід почимчикував через невеличку леваду в пасіку. Баба Оришка понесла слідком за ним улика.

— І де той рій, що я його не бачу? — обізвалась одна баба, заглядаючи з-під груші на леваду.

— І я не бачу! Це, мабуть, їм так здалося, — сказала друга баба.

— Добре здалось! Якби Оникій не був тепер тут, то вони б пустили роя з пасіки на поле. О! Я одним вухом почую роя, хоч би він вийшов за верству, — сказав гоноровитий дід Оникій.

Дід Оникій був дуже убогий чоловік. Він був бездітний і прийняв собі маленьку дівчинку за приймачку. Баба його була стара та слабовита і все нездужала. Приймачка вже стала дівкою й хазяйнувала в убогій Оникійовій хаті. Оникій пасічникував то в панів, то в свого священника, то в посесорів, то в сільських хазяїнів, котрі держали чималі пасіки, і пасічникуванням заробляв собі хліб та харчував свою бабу й приймачку. Трапилось так, що того літа ніхто не запросив діда Оникія за пасічника. Дід сподівався, що Грицай найме його на літо за пасічника, бо сам розпився й розледащів. Але Грицай не найняв його й думав сам пасічникувать. Оникій був сердитий на Грицяя, і тепер, коли вийшов рій, Оникій не кинувся збирати роя, стояв осторонь і навіть не поворухнувся, щоб стати старому і вже п'яному Грицаєві до помічі.

Рій покрутився, пограв над левадою й незабаром сів на груші, та ще й височенько. Гілка груші аж увігнулась під здоровим важким кетягом бджіл. Дід Грицай приставив до груші драбину й поліз вгору. Баба Оришка зав'язала з одного боку хусткою улик без дна й подала його дідові на драбину. Дід Грицай, хоч був вже п'янений, але потрапив струсити роя в улик. Кетяг бджіл впав у

улик і разом здорово задзижчав, неначе хто вдарив па цимбалах. Дід подав бабі улик.

— Бери ж, Оришко, улика, та помаленьку та потихеньку! Постав отам під сливою, доки я злізу, — сказав дід Грицай.

Баба Оришка, вже добре п'янька, не напнула навіть на голову мішка з ситечком проти очей і в голим лицем полізла по драбині. Вона насилу налапала улик, що дід сунув по драбині, і взяла його за дно. Але улик спорснув а драбини, вискочив з бабиних дрижачих рук і впав на другий улик, що стояв під грушею. Той улик перекинувся. Бджоли, перелякані й роздратовані, загули й неначе зашкварчали, як вишкварки на сковороді, а потім висипались з улика та й кинулись на бабу.

Баба Оришка побачила, що непереливки, скочила а драбини і кинулась бігти через леваду. Бджоли кинулись за нею навздогінці, злі-презлющі, роздратовані потом та горілкою, котрою тхнуло од баби. Бджоли падали на бабу, кидались, як злі собаки, неначе хто обсипав бабу грудочками та дрібними камінцями, хапаючи грудочки жменями й пригорщами. Бджоли дзижчали та кусали бабу і в потилицю, і в руки, і в лице, і в спину. Дід Оникій бачив усе це лихо, стояв і тільки осміхався.

— Ой боже мій! Ой рятуйте! — кричала баба Оришка і бігла через леваду так прудко, неначе коза.

— Впади ниць у траву! — крикнув дід Оникій осміхаючись. Баба Оришка впала ниць в траву. Бджоли кинулись на бабині голі ноти й тнули її в литки. Оришка догадалась, підтягла ноги і сховала їх під спідницю, а лицем припала до землі, в траву. Бджоли вилися над бабою, неначе густа чорна хмара. П'янькі баби та діди тільки очі повитріщали та дивились на бабу й на хмару бджіл. Оникій стояв і вусом не моргнув. Дід Грицай сидів на драбині, на груші і тільки мовчки дивився зверху на свою бабу, неначе вкрити бджолами.

Роздратовані бджоли, неначе скажені, миготіли на гарячому сонці в пасіці й над левадою. Вони зачули піт і горілчаний дух під грушами і кинулись на Грицаєвих гостей. Незабаром неначе хтось з-за куща кинув бджолою, як грудочкою, з усієї сили на одну бабу. Бджола вчепилась бабі в щоку. Баба крикнула і вхопилась за щоку. Згодом знов неначе хто кинув з-за груші жменю бджіл на дідів. Бджоли

вп'ялися в лице Мотузові та Оникієві, а далі на рядна неначе хтось сипнув цілу пригорщ бджіл. Бджоли кинулись на дідів та бабів, як скажені собаки.

— Ой! ой! — крикнули баби та діди й замахали руками. — Ой, бджоли! ой! ой!

А бджоли дзижчали над рядном і кидались усім в лице... Баби й діди схопились і кинулись втікати, неначе згедзкались. Баби попіднімали ззаду спідниці й понапинали на голови. Одні повтікали за хату, другі вскочили в сіни й двері зачинили.

— Оце яка халепа трапилась! Одже ще закусують Оришку на смерть! — гомоніли баби в сінях.

Дід Оникій стояв, як стовп, під грушею, не махав руками, не повертав головою. Бджоли дзижчали кругом його голови, але не кидались кусать.

— Оникію! побіжи, будь ласка, та накрий Оришку рядном, доки бджоли втихомиряться, — промовила одна баба, одхиливши сінешні двері.

— Біжи-бо, Оникію, та зроби що-небудь, бо ще закусують Оришку на смерть, — говорила Мотузиха через щілину в дверях.

— Еге! гарні порадиці! Йдіть самі та рятуйте бабу, — сказав дід Оникій.

— Та ми пішли б, та не знаємо, як ходити коло бджіл, а ви. діду, знаєте, бо ви ж пасічникуете, — обізвалась Мотузиха. — Підіть, голубчику, та дайте бабі ради.

Оникій таки здався. Він увійшов у сіни, набрав з діжки відро води, взяв кухоль, напнув на голову рядно і пішов на леваду. Невгамовані бджоли хмарами вились над бабою Оришкою, неначе стерегли її, щоб вона не встала й не втекла в хату. Оникій набрав у кухоль води й почав бризкати з рота водою на бджоли. Обважнілі од води, з мокрими крильцями, бджоли одразу стали не такі кусливі та проворні, а потім потроху подалися до пасіки й почали втікати. Оникій накинув рядно на Оришку і все бризкав водою навкруги. Оришка підвелась, напнула на голову рядно, прожогом кинулась навіткача, вскочила в сіни й зачинила двері. Бджоли поналазили їй і в пазуху, і в спідницю. Вона мусила скинути сорочку, щоб повиганяти й повитрушувати бджоли. Бджоли покусали їй і вид, і руки, і литки.

Очі й щоки позапухали й понабрякали.

Тим часом дід Оникій нарвав пучок зілля, вмочив у відро, бризкав на бджоли, прискав водою з рота й заганяв до улика, неначе чередник заганяє вівці в кошару. Дід поставив перекинутого улика на своє місце. Втихомирені бджоли почали влазити в вічко. Тим часом дід Грицай все сидів на груші і з високості поглядав на розтривожені бджоли, що хмарами вилися нижче од його. Голова в його протверезилась. Хміль вийшов з голови. Але Грицай боявся злазити а груші і поринати в густі, живі й кусливі хмари.

— Та злазь вже! Бджоли не зачеплять. Збирай роя, бо ще й втече, на поле або в ліс! — гукнув знизу дід Оникій,

— Збери там, будь ласка, роя, а я вже потім злізу! — гукнув дід Грицай з груші.

Рій сів внизу на стовбурі старої груші, неначе хто обмотав грушу волохатою кожушиною. Оникій швиденько зібрав роя, зав'язав і поставив оддалеки од уликів. Дід Грицай зліз з груші з покусаними щоками та руками.

Баби й діди знов висипали з сіней і посідали кругом ряден. Баба Оришка винесла відро води й хлюпала собі водою на запухле лице, на руки, хлюпала на покусані литки; другі баби й діди обступили відро, неначе свячену криницю на Маковія, і хлюпали собі на очі, на щоки, на носи. Уся чесна компанія позапухала. Щоки й носи в бабів понабрякали.

— Оце лишенько! Яка чудна пригода трапилась! — гомоніла баба Оришка.

— Що чудна, то чудна! Вас усіх неначе хтось попобив по морді, — обізвався дід Оникій.

— Шкода й заходу! Не можна мені пасічникувать, — сказав дід Грицай.

— Авжеж! Коли вже горілку пити, то де вже його пасічникувать. Бджола — божа худоба. Пасіка — святе діло: до неї з горілкою не приступай, — сказав Оникій, благочестивий і побожний чоловік. — Оце вам божа кара за те, що ви п'яні заходились поратись коло божої худоби.

— Може, твоя й правда, — сказав дід Грицай, — де вже мені тепер пасічникувать.

— Авжеж нема тобі часу... — сказав дід Оникій, сердитий на Гриця за те, що Грицай не взяв його за пасічника на літо.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: https://tellnovel.com/ru/nechuy-levic-kiy_-van/star-gul-tya

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купити](#)